

Markt 18

Aalten

Inleiding

Adres: Markt 18

Postcode: 7121 CS Aalten

Coördinaten: x 237.127, y 438.364

Status: gemeentelijk monument

Onderzoek: bouwhistorische verkenning met waardestelling

Functie: woonhuis, later bankgebouw en winkel

Bouwjaar: ca. 1870, latere verbouwingen

Op dit moment worden door het Nationaal Onderduik Museum plannen voorbereid voor een verbouwing van het gemeentelijk monument Markt 18 in Aalten. Het pand zal na de verbouwing onderdeel uit gaan maken van het museum. Het huidige gebouw is omstreeks 1870 gebouwd als woonhuis. In 1931 werd het pand in gebruik genomen als notariskantoor met bankfiliaal van de Coöperatieve Middenstands Spaar- en Credietbank. Later werd het huis eigendom van de Amsterdamse Bank. Meer recent werd de begane grond ingericht als winkel.

Vanwege de monumentenstatus spelen de cultuurhistorische waarden een belangrijke rol bij de planbeoordeling. De bouwhistorische verkenning geeft inzicht in de bouwgeschiedenis van het gebouw op hoofdlijnen, de bewaard gebleven structuren en de aanwezige cultuurhistorische waarden. Aan de hand van de onderzoeksresultaten kan bepaald worden welke cultuurhistorische waarden bij de gewenste veranderingen in het geding kunnen zijn en waar ruimte is voor nieuwe ontwikkelingen.

Onderzoek en veldwerk

Het onderzoek heeft plaatsgevonden conform de *Uitvoeringsrichtlijn Bouwhistorisch onderzoek met waardestelling URL 2007* van de Stichting Erkende Restauratiekwaliteit Monumentenzorg (ERM) uit 2024. Hierbij is samengewerkt met ARCX bureau voor monumentenzorg en cultuurhistorie uit Doesburg en ELKA cultuurhistorie uit Vragender. Het onderzoek is opgebouwd uit een aantal onderdelen:

Literatuuronderzoek

Het inventariseren van direct beschikbare gegevens uit de literatuur. Hierbij is tevens gebruik gemaakt van de recent uitgevoerde bouwhistorische verkenning van Markt 12-16 in Aalten en de redengevende omschrijving van het gemeentelijk monument uit 2017.

Archiefonderzoek

Het raadplegen van het bouwdoossier bij het Erfgoedcentrum in Doetinchem en het verzamelen van kadastrale (hulp)kaarten en historische afbeeldingen via diverse beeldbanken.

Veldwerk

Het veldwerk op locatie heeft plaatsgevonden op 5 juli 2024. Op basis van de zichtbare bouwdelen en toegankelijke vertrekken zijn de belangrijkste bouwfasen en veranderingen van de ruimtelijke structuur uiteengezet. Gedurende het onderzoek was de begane grond nog in gebruik als winkel.

Digitale rapportage op www.tijdbeeld.com

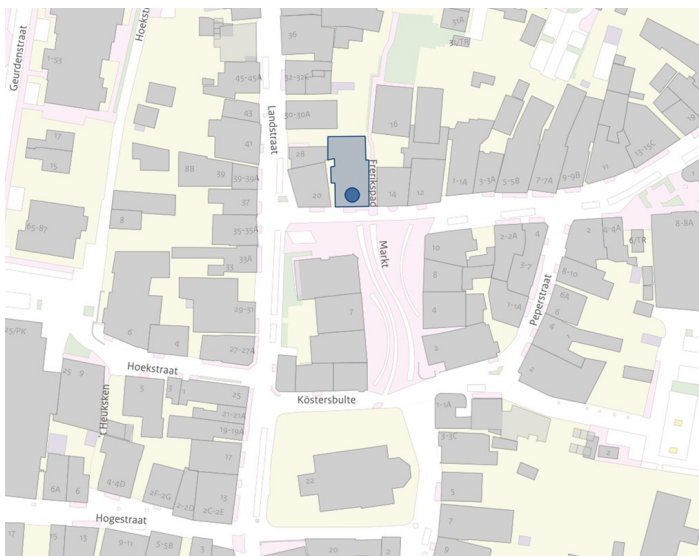
De onderzoeksresultaten zijn vastgelegd en aangeleverd via de website TIJDBEELD. Op www.tijdbeeld.com zijn alle gegevens chronologisch geordend en digitaal gepresenteerd in opeenvolgende vensters in de tijdlijn en voorzien van een waardestelling. De directe link naar de rapportage is: <http://www.tijdbeeld.com/project/markt-18?token=WEDUKXHX>

De rapportage blijft voor onbepaalde tijd via de website ontsloten. Via de website (Downloads) kan een PDF-versie van het rapport gedownload worden. Dit bestand wordt automatisch gegenereerd en heeft daardoor beperkingen in de opmaak en weergave. Het is bedoeld als archieffunctie en voor bijvoorbeeld de aanvraag van een vergunning en het uploaden van de rapportage naar het Omgevingsloket. Tekst en afbeeldingen zijn optimaal te bekijken via bovenstaande link.

Afbeelding 1 van 3

Overzicht van Markt 18 (het wit gepleisterde pand) vanaf de Markt in Aalten.

Afbeelding 2 van 3

Situering van Markt 18 in Aalten op de huidige topografische ondergrond. (Bag viewer)

Afbeelding 3 van 3

Luchtfoto van het pand. (Google Maps)

Situering

Het onderzochte pand is gesitueerd binnen de oude dorpskern van Aalten. Het gebouw maakt deel uit van de noordelijke gevelwand aan de Markt en ligt deels tegenover het stadhuiscomplex. Aan de achterzijde grenst het pand aan een open achtererf dat in gebruik is als parkeerplaats, toegankelijk is vanuit de Landstraat en in open verbinding staat met het Frerikspad. Deze steeg aan de rechterzijde van het pand leidt aan de oostzijde naar een binnenterrein met daaraan de hoofdtoegang tot het naastgelegen Nationaal Onderduik Museum. Aan de linkerzijde wordt het pand van de linker belending gescheiden door een smalle steeg of osendrop.

Afbeelding 1 van 4

Dronebeeld van de achterzijde van Markt 18. Het Frerikspad vormt een doorgaande verbinding tussen de Markt en de Prinsenstraat en geeft tevens toegang tot het achtererf van Markt 18.

Afbeelding 2 van 4

Dronebeeld van Markt 18 vanaf het westen. Het achtererf is hier toegankelijk via een brede inrit vanaf de Landstraat.

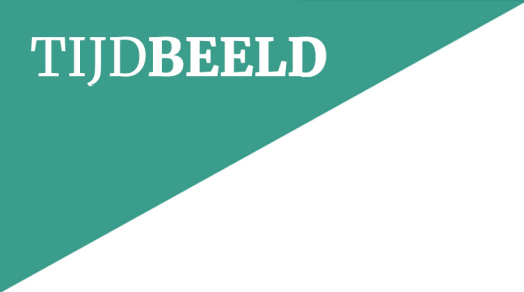
Afbeelding 3 van 4

Inrit aan de Landstraat tot het achtererf.

Afbeelding 4 van 4

Overzicht van het achtererf richting de achtergevel.

Beschrijving

Hieronder volgt een beknopte beschrijving van het pand op hoofdlijnen. Zie voor een uitgebreidere beschrijving ook de als bijlage toegevoegde redengevende omschrijving. Verdere bijzonderheden en details met betrekking tot het exterieur, de constructie en het interieur worden in de tijdlijn nader toegelicht binnen de context en chronologie van de bouwgeschiedenis. Zie de tekeningen van Architectenbureau Vincent Schreurs van 10 juli 2024 voor de bestaande indeling van de gevels en van het interieur.

Hoofdopzet, bouwmassa en dak

Het pand is gebouwd op een rechthoekige plattegrond en telt boven een kelder twee bouwlagen onder een met gesmoorde muldenpannen gedekt (afgeplat) omlopend schilddak. Op het rechter dakvlak staat een gemetselde schoorsteen, afgewerkt met pleisterwerk. Centraal op het achterschild staat een dakkapel onder een met zink gedekt zadeldak. De kapel is voorzien van twee getoogde, houten draairamen met een middenroede.

Tegen de achtergevel staat een aanbouw van één bouwlaag onder een plat dak.

Tegen de linker zijgevel staat een ondiepe aanbouw van twee bouwlagen onder een met gesmoorde, Opnieuw Verbeterde Hollandse pannen gedekt schilddak.

Afbeelding 1 van 2

Dronebeeld van de achterzijde van Markt 18. Het pand bestaat uit een hoofdvolume (villa) aan de Markt, met tegen de linker zijgevel een smalle aanbouw en aan de achterzijde een brede, diepe aanbouw. De smalle aanbouw tegen de zijgevel is verbonden met een lagere uitbouw met portiek aan het achtererf.

Afbeelding 2 van 2

Opmeting van de bestaande gevels, volumes en doorsneden van Markt 18. (Architectenbureau Vincenth Schreurs)

Gevels

De gevels van het hoofdvolume zijn rondom gepleisterd en voorzien van een hardstenen plint. De voor- en achtergevel worden aan de bovenzijde beëindigd door een geprofileerde houten kroonlijst met gedecoreerde consoles. De zijgevels hebben een eenvoudige, geprofileerde houten bakgoot op klossen. De voorgevel heeft aan weerszijden een ondiepe risaliet. De gevel is ingedeeld met vier vensterassen. Op de hoeken is een geprofileerde cordonlijst aangebracht die doorloopt over de beide zijgevels en de hoek van de achtergevel. De getoogde vensters zijn uitgevoerd met houten kozijnen. Op de begane grond zijn houten ramen met stalen bovenlichten aanwezig. Op de verdieping stalen T-ramen. De buitenste vensters zijn voorzien van een stucomlijsting. De ruimte centraal op de begane grond wordt ingenomen door een moderne winkelpui, met daarvoor een hardstenen trap met hellingbaan.

De rechter zijgevel bevat op de begane grond vier rechthoekige vensters: de voorste twee met houten kozijnen en stalen ramen, het derde venster heeft een aluminium invulling met nachtkloet (bank) en het vierde venster heeft een aluminium raam. Op de verdieping zijn twee rechthoekige vensters en twee kleine vensters geplaatst.

De linker zijgevel bevat centraal op de verdieping een houten venster met T-raam. In de voorgevel van de aanbouw is een houten kozijn met stalen raam opgenomen.

De achtergevel van het hoofdvolume is op de begane grond uitgebroken. De gevel is asymmetrisch ingedeeld met vijf vensterassen, met centraal een deur naar het platte dak van de aanbouw. De vensters zijn uitgevoerd met houten kozijnen en stalen ramen.

De aanbouw aan de achterzijde heeft gepleisterde gevels die onder de dakvoet zijn afgewerkt met verticale schroten. De achtergevel en rechter zijgevel van de aanbouw bestaan vrijwel geheel uit stalen puien op een lage borstwering. Tegen de westgevel bevinden zich in een diepe portiek de toegangen tot de aanbouw aan de achterzijde en tot het aangebouwde trappenhuis.

Afbeelding 1 van 5

Voorgevel.

Afbeelding 2 van 5

Voorgevel van de aanbouw tegen de linker zijgevel.

Afbeelding 3 van 5

Achtergevel.

Afbeelding 4 van 5

Overzicht van de aanbouw aan de achterzijde, met rechts onder de luifel de entrees tot de twee aanbouwen. De deur rechts vormt tevens de toegang tot de verdieping van de villa.

Afbeelding 5 van 5

Overzicht van de rechter zijgevel.

Indeling

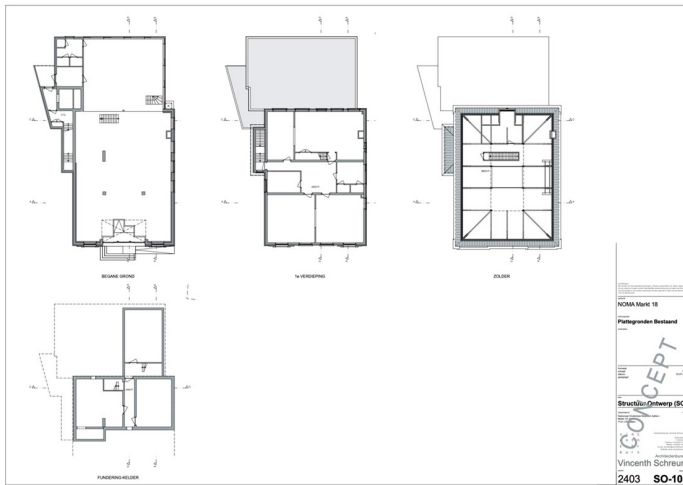
De begane grond van het hoofdvolume en de aanbouw aan de achterzijde vormen één open winkelruimte. Linksachter in de aanbouw zijn een pantry en toiletten gesitueerd. Onder een luik rechts in de aanbouw bevindt zich de keldertrap naar de kelder onder de aanbouw en het achterste deel van het hoofdvolume. De kelder bestaat uit drie ruimten die ontsloten zijn door een L-vormige gangstructuur. In de aanbouw tegen de linker zijgevel bevindt zich op de begane grond een voormalige kluis en de verdiepingstrap. De verdieping is ingedeeld met een centrale overloop en rondom kantoorvertrekken en een pantry. Aan de achterzijde is een trapopgang afgescheiden naar de zolder. De zolder is behoudens één kamer aan de achterzijde niet ingedeeld.

Voor zover zichtbaar zijn er geen historische interieuronderdelen van voor 1965 aanwezig. Alle ruimten zijn voorzien van moderne wand-, vloer- en plafondafwerking.

Constructie

De hoofddraagconstructie van het pand bestaat uit dragende bakstenen gevels en binnenmuren waarin houten balklagen zijn opgelegd. De zolderbalklaag is enkelvoudig en in naaldhout uitgevoerd. De verdiepingbalklaag was gedurende het onderzoek niet in het zicht. De begane grondvloer is deels uitgevoerd in beton. Aan de voorzijde is de vloer uitgevoerd als holle baksteenvloer (systeemvloer). De kapconstructie bestaat uit een beschoten, naaldhouten gordingenkap, waarbij de gordingen ondersteund worden door een spantconstructie met kreupele stijlen en makelaars. Deze constructie ondersteunt tevens de naaldhouten balklaag van het platte dakdeel. Centraal in de ruimte zijn (later) extra houten stijlen toegevoegd.

De twee kelderruimten onder het hoofdvolume zijn overwelfd met gemetselde troggewelven tussen ijzeren liggers.

Afbeelding 1 van 1

Opmeting van de bestaande plattegronden. (Architectenbureau Vincen

Tijlijn

Historische context

De ruimtelijke structuur van Aalten stamt uit de late middeleeuwen. Rond de Oude Helenakerk groeide een bescheiden dorpskern. Op de diepe rechthoekige percelen aan de Markt werden houten vakwerkhuisen gebouwd die geleidelijk 'versteenden'. Het huidige gevelbeeld rond de Markt wordt sterk bepaald door negentiende-eeuwse nieuwbouw en verbouwingen. *(Lees verder...)*

De dorpskern van Aalten

Aalten is ontstaan als esdorp op de zuidwestrand van het Oost-Nederlands Plateau. In dit gebied kruisten de wegen Terborg-Varseveld-Winterswijk (onderdeel handelsweg Arnhem-Münster) en Lichtevoorde-Bocholt elkaar. Het dorp ligt grotendeels tegen een heuvelhelling van de hoge Aalter es. In het lager gelegen deel stroomt de Aaltense Slinge. Hierdoor is er binnen de dorpskern sprake van grote hoogteverschillen. Hoewel het kerspel Aalten pas in 1152 voor het eerst in schriftelijke bronnen opduikt, dateren de vroegste sporen van bewoning op de heuvels reeds uit de zesde eeuw. Aan de Damstraat zijn vondsten van een grafveld aangetroffen die wijzen op de aanwezigheid van een nederzetting in deze periode. De oorsprong van het dorp Aalten (Altus) zelf moet gezocht worden in de achtste eeuw. Archeologisch onderzoek op de Hoven ten westen van de huidige Markt legde grondsporen van vroegmiddeleeuwse bebouwing bloot. Waarschijnlijk werd in deze periode ook de eerste kerk van Aalten gesticht op het terrein van de voormalige en verdwenen havezate Ahof, gelegen in het dorp ter plaatse van de huidige boerderij De Pol. Aalten heeft gedurende de Tachtigjarige Oorlog zwaar geleden onder de langstreckende legers die het dorp als uitvalsbasis gebruikten voor belegeringen van onder meer Bredevoort en Groenlo. ^[1]

Tot 1795 maakte Aalten deel uit van de heerlijkheid Bredevoort. Vanaf 1811 is het een zelfstandige gemeente, waarbij het dorp zich geleidelijk tot een bescheiden, regionaal marktcentrum ontwikkelde. Huisspinnerijen en -weverijen vormden de basis voor de opkomende industrialisatie, mede gestimuleerd door de handelspolitiek van de Nederlandse Handels Maatschappij. In het dorp verrezen in de negentiende eeuw een bombazijnfabriek, katoenweverijen, een kammerij en een fabriek voor hoornbewerking (pijpen, kammen en knopen). ^[2] De bereikbaarheid van Aalten verbeterde in de negentiende eeuw enorm door de kanalisatie van de Slinge, de verharding van landwegen in de periode 1857-1898 en de aansluiting op de spoorlijn Arnhem-Winterswijk in 1885. Dit alles zorgde voor toenemende welvaart in het dorp. Tot 1914 was Aalten sterk gericht op de Duitse textielstad Bocholt. De industrieën verdwenen uiteindelijk in de tweede helft van de twintigste eeuw weer uit de dorpskern door buitenlandse concurrentie, de opkomst van nieuwe materialen en veranderende mode.

Footnotes

1. [^] *Monumenten Advies Bureau, Aalten. Cultuurhistorische en stedenbouwkundige waardering van de bebouwing in de kern van Aalten, Nijmegen 2011.*
2. [^] *Monumenten Inventarisatie Project (MIP), Oost-Gelderland, Aalten gemeentebescrijving, Oosterbeek 1992.*

Afbeelding 1 van 2

Detail van een kaart van het gebied tussen Aalten, Mariënveld en Varsseveld uit ca. 1650. De dorpskern van Aalten is schematisch weergegeven met links daarvan de Aalter Es. (Gelders Archief)

Afbeelding 2 van 2

Luchtfoto van Aalten tussen 1920 en 1940. (NIMH)

Bebouwing aan de Markt

De kern van het dorp Aalten is ontstaan rond de Oude Helenakerk en het oude kerkhof. De dorpskerk bestaat uit een twaalfde-eeuwse toren met een vijftiende-eeuws schip en koor. In de loop der tijd werd een groot deel van het uitgestrekte kerkhof opgeofferd als bouwgrond voor huizen en spijkers aan het nieuw ontstane rechthoekige marktplein. Samen met het kerkhof vormde de Markt het centrum van het dorp waarop de Kerkstraat, Dijkstraat, Landstraat, Hogestraat en de Peperstraat aansloten. De verkaveling aan deze oude straten bestond uit een strokenverkaveling met overwegend smalle, diepe rechthoekige percelen. Rond de Markt waren de percelen aanmerkelijk breder. Deze structuur is reeds zichtbaar op het kadastraal minuutplan van 1832, maar kent een middeleeuwse oorsprong.^[1]

Footnotes

1. [^] *Monumenten Advies Bureau, Markt 12 Aalten, Bouwhistorische verkenning, Nijmegen 1998, p. 9-10.*

Afbeelding 1 van 2

De dorpskern van Aalten op het kadastraal minuutplan van 1832. De bebouwing concentreert zich rond de de Oude Helenakerk met kerkhof en de Markt en de daarop uitkomende straten. (RCE)

Afbeelding 2 van 2

Foto van omstreeks 1900 van de Markt in Aalten, met links op de achtergrond Markt 18. (GIB)

Vakwerkhuisen

Net als in andere Achterhoekse plattelandsstadjes als Bredevoort, Groenlo en Lochem stond in Aalten tot in de zeventiende eeuw, afgezien van de Helenakerk, vrijwel geen bebouwing die geheel in steen was opgetrokken. Vanaf de late middeleeuwen werden hier houten vakwerkhuisen gebouwd die sterk verwant waren aan de Oost-Nederlandse boerderijbouw. De combinatie van houten huizen, een strokenverkaveling en een bochtig stratenpatroon leverde met name in de bochten een bijzondere stedenbouwkundige structuur op. Aangezien vakwerkhuisen constructief het beste vrijstaand en met rechthoekige volumes gebouwd werden en tussen de houten huizen smalle druipstroken (osendroppen) noodzakelijk waren voor afvoer van het regenwater, ontstonden in de straatbochten zogenaamde 'coulissenwand'. De kromming van de straat werd hierbij opgelost door de voorgevels van de huizen trapsgewijs te laten verspringen. Dit is op de kadastrale minuutkaart van 1832 nog goed te zien aan de Bredevoortsestraatweg (voorheen ook Landstraat genoemd). Pas later, met het verstenen van gevels, werd het mogelijk om voorgevels schuin (gerend) op de zijgevels te plaatsen en ontstonden vloeiende, gebogen gevelwanden.^[1]

Geleidelijke verstening

Waar in de IJsselstreek al in de veertiende eeuw geheel bakstenen huizen verrezen, kwam in de Achterhoek de verstening van gebouwen pas veel later op gang. In eerste instantie werden de vullingen van houtskeletten in baksteen uitgevoerd, gevolgd door het optrekken van nieuwe bakstenen (voor)gevels. Een prent van Jan de Beijer uit 1743 van de westzijde van de Markt geeft een aardig beeld van de verschillende stadia van dit versteningsproces. De panden Markt 3 en 7 hadden destijds nog voorgevels in vakwerk. Markt 5 was voorzien van een stenen onderbouw met daarboven een houten topschot. Markt 9 had een vrijwel geheel stenen voorgevel, maar bezat nog wel zijgevels in vakwerk.

Vanaf de negentiende eeuw verdwijnen als gevolg van de ontginningen in het buitengebied steeds meer boerderijen uit de dorpskern. De bebouwing in de kern raakte in toenemende mate verdicht met woonhuizen en winkels langs de bestaande straten. Het huidige gevelbeeld rond de Markt wordt sterk bepaald door negentiende-eeuwse nieuwbouw en verbouwingen. De vele bewaard gebleven osendroppen tussen de huizen herinnert nog aan de bouwtraditie van houten vakwerkhuisen. De wat bredere osendroppen dienden tevens als gang naar de achtererven.

Footnotes

1. [^] *Monumenten Advies Bureau, Markt 12 Aalten, Bouwhistorische verkenning, Nijmegen 1998, p. 10-11.*

Afbeelding 1 van 1

Prent van Jan de Beijer uit 1743 van het zuidwestelijk deel van de Markt in Aalten. Midden achttiende eeuw was een groot deel van de bebouwing rond de Markt nog voorzien van gevels in vakwerk met houten topschotten. Een deel van de huizen was inmiddels (gedeeltelijk) voorzien van stenen gevels. (Gelders Archief)

Een oudere voorganger

Voor de bouw van het huidige pand Markt 18 omstreeks 1870 stond op dezelfde plek al een huis. Het betrof een groot gebouwencomplex aan de Markt dat uitkwam aan de Landstraat, met een grote tuin aan het achtererf. Hoe deze oudere voorganger eruit heeft gezien is niet bekend. Het later volledig gesloopte complex is reeds zichtbaar op het kadastraal minuutplan van 1832. *(Lees verder...)*

Een oudere voorganger

Voor de bouw van het huidige pand Markt 18 stond op deze plek al een huis. De contouren van deze oudere voorganger zijn weergegeven op het kadastraal minuutplan van 1832. Aan de Markt stond destijds een gebouw dat waarschijnlijk, op basis van het inspringen van de plattegrond, uit een voorhuis met aangebouwd achterhuis bestond. Het achterhuis was op zijn beurt via een tussenlid weer verbonden met een pand aan de Landstraat. Aan het achtergelegen binnenterrein lag een grote tuin. Over de verschijningsvorm en ouderdom van het gebouwencomplex is verder niets bekend. Alle bouwdelen zijn later in de negentiende- en twintigste eeuw vervangen door nieuwbouw en oude afbeeldingen van deze zijde van de Markt en Landstraat ontbreken. Het is denkbaar dat het complex in 1832 nog deels uit vakwerkbouw bestond.

Te Gussinklo - Arentzen

Eigenaar van het gebouwencomplex was Gerrit Jan te Gussinklo (1785-1857). Te Gussinklo was kantonrechter en kastelein en trouwde in 1804 met Johanna Geertruid Arentzen (1785-1838). Zij waren beiden telgen van welvarende en invloedrijke families van scholtenboeren en kregen tussen 1806 en 1828 samen dertien kinderen.^[1] Via de familie van Johanna erfden zij in het begin van de negentiende eeuw de 'Scholte' De Borninkhof in Haart.^[2] Haar vader Roelof Arentzen was 'Scholte te Ahave', eigenaar van de verdwenen havezate De Ahof of De Pol in het dorp Aalten. Reeds voor 1832 moet het gezin Te Gussinklo-Arentzen naar de Markt in Aalten zijn verhuisd. Het buurpand Markt 14 - later bekend als het 'Frerikshuus' en de 'Freriksschuur' - was in deze periode eigendom van Johanna's jongere broer Jan Willem Arentzen.

Footnotes

1. [^] <https://ancestors.familysearch.org/en/LJKJ-C6JJ/johanna-geertruid-arentzen-1785-1838>.
2. [^] <https://oudaalten.nl/haart/borninkhof/>.

Afbeelding 1 van 2

Uitsnede van de kadastrale kaart van Aalten uit 1832. De oudere voorganger van Markt 18 is blauw ingekleurd. Het betrof een gebouwencomplex aan de Markt en Landstraat. Achter het achtererf lag een ruime tuin, hier groen ingekleurd. (RCE beeldbank)

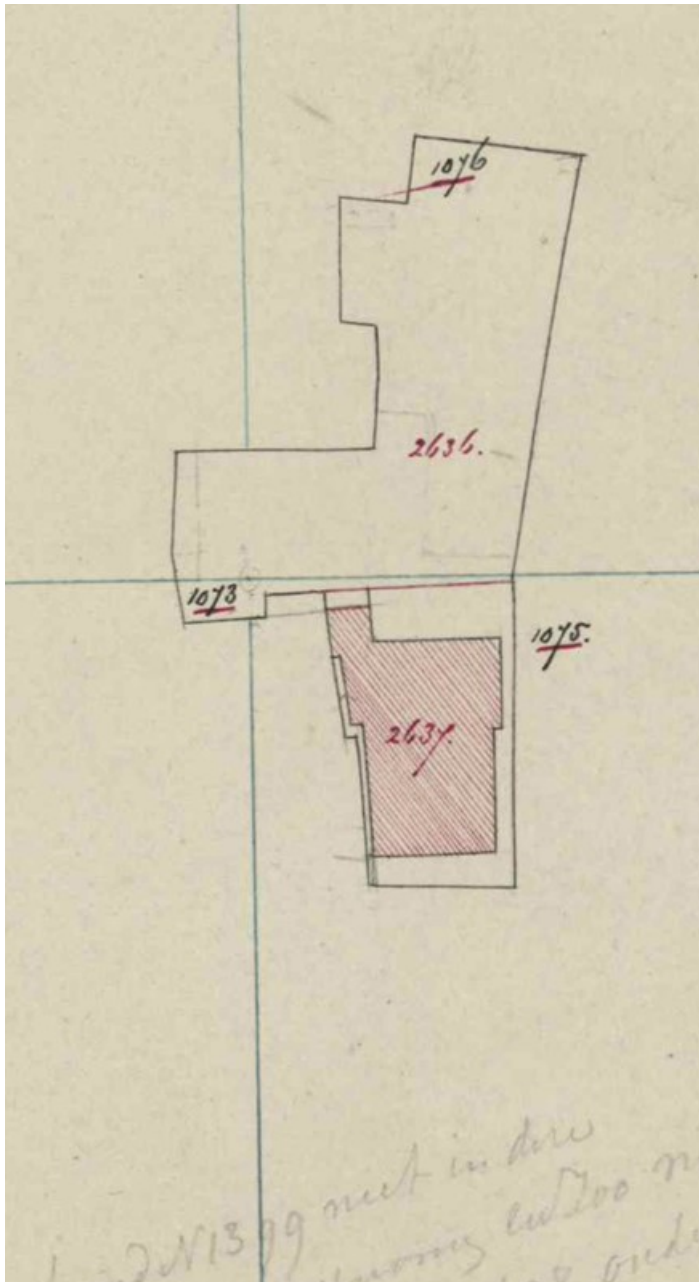
Afbeelding 2 van 2

Foto uit het begin van de twintigste eeuw van scholtenboerderij De Borninkhof in Haart, lange tijd

eigendom van de familie Arentzen.

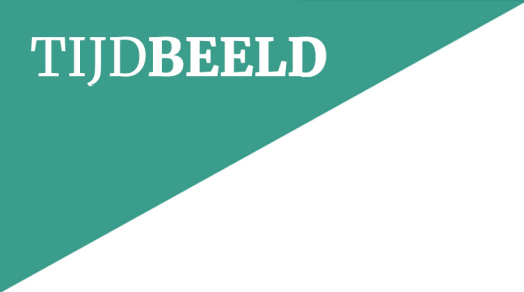
Janssen

Rond het midden van de negentiende eeuw kwam het complex aan de Markt en Landstraat in handen van koopman Antonius Bernardus Rudolphus Janssen, koopman/handelsagent en getrouwd met Anna Catherina Hendrika Hafkemeijer. Janssen liet de bebouwing aan de Landstraat afbreken en voegde de ontstane ruimte toe aan het open achtererf.

Afbeelding 1 van 1

Op de kadastrale hulpkaart uit (dienstjaar) 1862 werd de gewijzigde bebouwingscontour vastgelegd na de sloop van het bouwdeel aan de Landstraat. Zo ontstond een L-vormig achterterrein dat toegankelijk zal zijn geweest vanaf de Landstraat. (Kadaster)

Nieuwbouw van een villa rond 1870

Omstreeks 1870 werd het bestaande pand aan de Markt vervangen door nieuwbouw van een blokvormige villa in eclectische stijl voor de familie Van Hopbergen. Het casco van deze villa bleef relatief gaaf bewaard. Van de oorspronkelijke indeling en interieurafwerking resteert vrijwel niets meer. (Lees verder...)

Villa van de familie Van Hopbergen

Kort voor 1870 werd het huis aan de Markt door Antonius Janssen verkocht aan Jacobus Wilhelmus van Hopbergen (1817-1913), gepensioneerd officier van het 3e Regiment Infanterie Leeuwarden (luitenant-kolonel) en oud lid van Provinciale Staten van Gelderland. Jacobus trouwde in Leeuwarden met Adriana Pieterella Dilliê (1816-1888), afstammeling van de adellijke familie De Roock. Uit dit huwelijk werden vier dochters en één zoon (overleden bij geboorte) geboren. Uiteindelijk verhuisde het gezin naar Aalten, waar Van Hopbergen - vermoedelijk deels via erfenissen - veel grond in bezit had. Zijn beide ouders waren geboren in Groenlo.

Uit de kadastrale gegevens valt af te leiden dat Van Hopbergen omstreeks 1870 het bestaande huis aan de Markt liet slopen, waarna op deze plek een nieuwe villa werd gebouwd.^[1] Van de oudere voorganger bleef niets bewaard.^[2] De stedenbouwkundige situatie veranderde verder niet zo veel. Aan de achterzijde lag nog altijd een open achtererf met een grote tuin op het binnenterrein. Aan de Landstraat verrees tegelijk met de bouw van de villa een koetshuis. Deze werd rond 1935 weer afgebroken. Het achterterrein was aan de oostzijde toegankelijk via een deur en een poort aan het huidige Frerikspad.

Het is niet helemaal duidelijk of Jacobus Wilhelmus van Hopbergen zelf in de villa ging wonen. Al snel werd dochter Johanna Geertruida van Hopbergen (1849-1924) mede-eigenaar, waarschijnlijk nadat ze in 1874 trouwde met Adriaan Pieter Slicher van Bath (1838-1933). Het eigendom werd gedeeld met haar zussen Diederika Pieterella Henriette, Maria Wilhelmina en Adriana Jacoba Louisa. Omstreeks 1900 blijkt uit adresboeken en krantenartikelen dat Diederika en Maria hier daadwerkelijk woonden.

Footnotes

1. [^] *De nieuwe bebouwingscontour van de villa werd door het Kadaster vastgelegd op een kadastrale hulpkaart uit dienstjaar 1871.*
2. [^] *Gedurende het bouwhistorisch onderzoek zijn - van kelderniveau tot zolderniveau - geen sporen aangetroffen van oudere bebouwing van voor 1870.*

Afbeelding 1 van 4

Foto van de Markt in Aalten rond 1880. Links op de achtergrond staat inmiddels de villa die omstreeks 1870 werd gebouwd voor Jacobus Wilhelmus van Hopbergen. (RCE beeldbank)

Afbeelding 2 van 4

Op een hulpk kaart uit dienstjaar 1871 legde het kadaster de nieuwbouw van Markt 18 vast (nr. 3027) en

de grenzen van de bijbehorende terreinen. Het achtererf grensde nog altijd aan een ruime tuin (nr. 3029). Aan de Landstraat werd een koetshuis gebouwd (nr. 3028) die samen met de tuin ook tot het eigendom behoorde. (Kadaster)

Afbeelding 3 van 4

Detail van een luchtfoto uit 1920-1940, met (in lage resolutie) een beeld van Markt 18 en het achtergelegen erf met tuin. De villa van de familie Van Hopbergen was één van de grootste woonhuizen van het dorp. (NIMH beeldbank)

Afbeelding 4 van 4

Aan de Landstraat was het achtererf afgesloten met een bakstenen tuinmuur, links in beeld. Links daarvan het koetshuis van de villa, met dubbele deuren op de begane grond en op zolderniveau. Op de plek van dit koetshuis staat nu het bankgebouw uit 1955. (GIB beeldbank)

Eclectische architectuur

De nieuw gebouwde villa was in 1870 direct één van de grootste woonhuizen in het dorp. De schaal van huis en tuin en de aanwezigheid van een koetshuis paste bij de sociaal-economische status van de familie Van Hopbergen. De architectuur van de blokvormige villa vertoonde duidelijke invloeden van het eclecticisme. Door latere verbouwingen is van het oorspronkelijke gebouw alleen het hoofdvolume, het casco en een deel van de gevelindeling bewaard gebleven.

De voorgevel kreeg hoekrisalieten (uitspringende geveldelen) en werd ingedeeld met vier vensterassen. Links van het midden bevond zich de voordeur met daarvoor een stoep. De gevel was oorspronkelijk rijk gedecoreerd met stucornamenten rond en boven de vensters en een kroonlijst met geprofileerde consoles. De risalieten kregen extra cachet door hier raamomlijstingen en rijk gedecoreerde attieken boven de kroonlijst aan te brengen. De vensters waren oorspronkelijk uitgevoerd met houten kozijnen en T-schuiframes. Hiervan bleven alleen de kozijnen en het raamhout van de buitenste onderramen op de begane grond bewaard.

De zijgevels en achtergevel werden een stuk soberder uitgevoerd. Opvallend is dat men voor de achtergevel koos voor een indeling in vijf vensterassen. De indeling van het interieur was hier bepalend. De achtergevel is later op de begane grond geheel uitgebroken, alleen op de verdieping is de gevelindeling nog herkenbaar.

Afbeelding 1 van 3

Zicht op de voorgevel en rechter zijgevel van Markt 18 kort na de oplevering omstreeks 1870. Het huispersoneel poseert voor het huis. (<https://oudaalten.nl/>)

Afbeelding 2 van 3

De huidige voorgevel. Veel van de oorspronkelijke details van de eclecticismische architectuur zijn bij latere verbouwingen verloren gegaan.

Afbeelding 3 van 3

Dronebeeld van de achterzijde van het pand. De achtergevel kreeg bij de bouw een indeling in vijf vensterassen. Op de plek van de twee rechter vensters gaven oorspronkelijk twee deuren toegang tot een balkon boven de verdwenen serre.

Kelder, balklagen en kap

Het casco uit ca. 1870 is grotendeels nog intact. Bij de bouw werd het achterste deel van het huis onderkelderd. Twee kelderruimten werden van elkaar gescheiden door een gangetje. Beiden ruimten werden overwelfd door gemetselde troggewelven tussen ijzeren liggers. De oorspronkelijke keldertrap is verdwenen, maar het toegangsportaal is nog herkenbaar.

De vloerconstructies werden op traditionele wijze uitgevoerd met enkelvoudige, naalddhouten balklagen. De kapconstructie werd opgebouwd uit naalddhouten gordingen, die ondersteund werden door een spantconstructie met kreupele stijlen en makelaars. Deze constructie droeg tevens de naalddhouten balklaag van het platte dakdeel. De spanten werden genummerd met gehakte telmerken. Ter plaatse van het oorspronkelijke trappenhuis werden (vanwege het trapgat) twee kapspanten niet op de zolderbalklaag, maar op enkele verhoogd aangebrachte balken geplaatst. Deze situatie is op zolder nog altijd herkenbaar.

Afbeelding 1 van 10

Gang in de kelder richting de Markt. De kelder bevindt zich onder het achterste deel van de villa. Het luik op de achtergrond geeft toegang tot de later gerealiseerde kruipruimte aan de voorzijde. De gang ontsluit aan weerszijden een kelderruimte.

Afbeelding 2 van 10

De linker kelderruimte richting de Markt. Achter de boog bevindt zich het voormalige trapportaal van de oorspronkelijke keldertrap. De trap is later verwijderd, het trappgat is dichtgezet.

Afbeelding 3 van 10

Overzicht van de linker kelderruimte richting de achterzijde. Beide kelderruimten zijn overwelfd met gemetselde troggewelven tussen ijzeren liggers. Rechts in beeld het later ingebouwde trapportaal uit de jaren '60.

Afbeelding 4 van 10

Achter de verlaagde systeemplafonds op de verdieping is de enkelvoudige, naaldhouten zolderbalklaag te zien. Hierop zitten nog spijkertjes van de voormalige plafonddragers van de verdwenen stucplafonds.

Afbeelding 5 van 10

Overzicht van de kapconstructie richting de Markt. Deze stamt in hoofdopzet nog uit de bouwtijd. Bij latere verbouwingen werd het dakbeschot vernieuwd, de constructie van de gordingen aangepast, werden er extra stijlen onder de spanten geplaatst en een tweetal stalen trekstangen toegevoegd.

Afbeelding 6 van 10

Aan de rechterzijde is op zolder duidelijk de plek van de oorspronkelijke zoldertrap zichtbaar. Ter plaatse van het voormalige trapgat staan de kaspanten niet op de zolderbalklaag/vloer, maar waren deze wat hoger geplaatst. De draagconstructie is hier later gemoderniseerd door de beide muurtjes in te korten en de balken te vernieuwen.

Afbeelding 7 van 10

Onder de vloer tekenen zich op de wanden de contouren af van de oorspronkelijke bordestrap uit ca. 1870.

Afbeelding 8 van 10

De kapsanten zijn genummerd met gehakte telmerken.

Afbeelding 9 van 10

Op zolder ligt nog het restant van de oude ladder naar het luik van het platte dak.

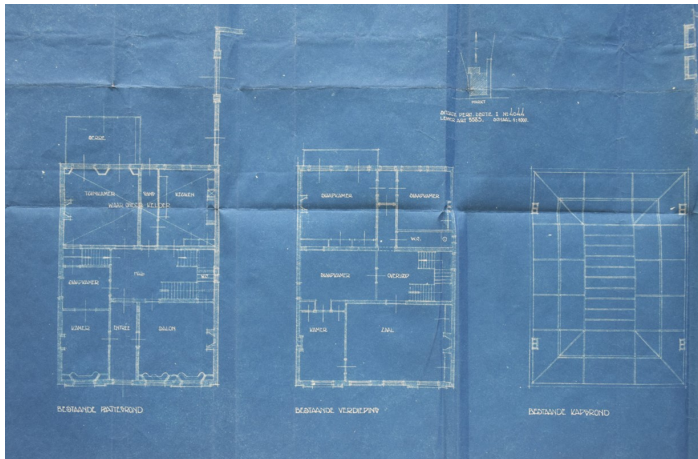
Afbeelding 10 van 10

Zicht op het luik naar het platte dak, met links één van de 'bomen' of zijkanten van de ladder. Op de balk daaronder is een ijzeren beugel bevestigd met daaronder een houten blokje voor het plaatsen van een vlaggenmast.

Indeling

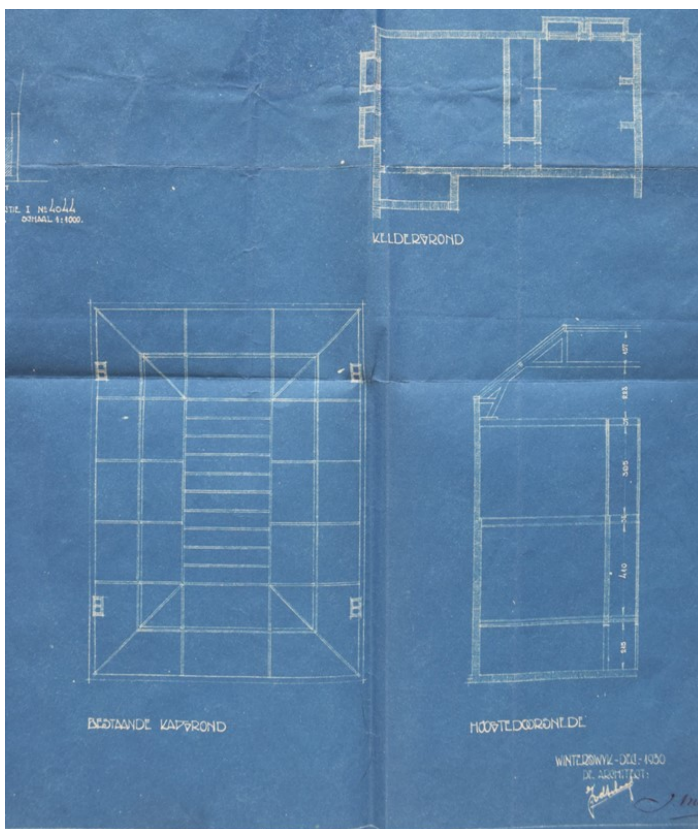
Vanwege de transformatie tot bankgebouw en diverse latere verbouwingen is van de oorspronkelijke indeling van de villa vrijwel niets bewaard gebleven. Behoudens de kelder, enkele binnenmuren op de verdieping en een dienstbodekamer op zolder, is de gehele indeling in de loop van de twintigste eeuw vernieuwd. Alle trappen, schouwen, kasten, binnendeuren, wand- en plafondafwerking uit ca. 1870 zijn verdwenen. Op zolder staat nog een enkele vouwblinde die hier na verwijdering is opgeslagen.

De bestaande plattegronden uit 1931 geven een goed beeld van de oorspronkelijke indeling van de villa. Een gang achter de voordeur gaf toegang tot een centrale hal waar tegen de rechter zijgevel een bordestrap van begane grond tot zolder gesitueerd was. Links van de hal bevond zich de keldertrap, waarvan in de huidige kelder alleen het portaal nog herkenbaar is. De representatieve vertrekken lagen aan de voorzijde, aan de achterzijde waren een tuinkamer, met aangrenzend een serre, en een keuken ingericht. De verdieping bevatte meerdere (slaap)vertrekken rond een centrale overloop. Op zolder was aan de achterzijde een dienstbodekamer ingericht.

Afbeelding 1 van 4

Bestaande plattegronden uit 1931. Deze tonen zeer waarschijnlijk voor een groot deel de oorspronkelijke indeling uit ca. 1870. De vertrekken waren gegroepeerd rondom een centrale hal/overloop met daarin een grote bordestrap. Aan de achterzijde is tevens een deel van de ommuring van het achtererf te zien, met daarin een deur en een poort aan de zijde van het huidige Frerikspad. (ECAL)

Afbeelding 2 van 4

Bestaande situatie uit 1931 van de kelderplattegrond, het kapplan en de dwarsdoorsnede. (ECAL)

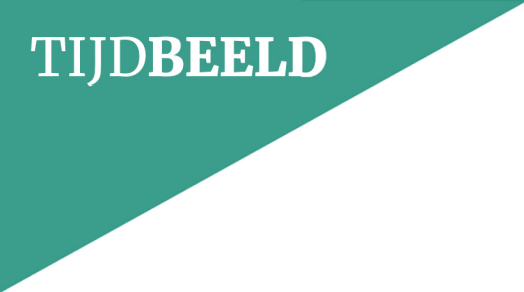
Afbeelding 3 van 4

De dienstbodekamer aan de achterzijde behoort tot de oorspronkelijke opzet en kreeg daglicht via een dakkapel. De afwerking van de ruimte is later gemoderniseerd.

Afbeelding 4 van 4

Op zolder staat voor de dienstbodekamer nog een negentiende-eeuwse vouwblinde die waarschijnlijk oorspronkelijk voor één van de ramen op de begane grond geplaatst was.

Notariskantoor en bankfiliaal in 1931-1943

In 1931 werd de villa eigendom van notaris Mensink, die hier woonde en kantoor hield. De villa werd uitgebreid met een uitgebouwde kantoorruimte aan de achterzijde die toegankelijk was via de Landstraat. Ook de Coöperatieve Middenstands- Spaar- en Credietbank was bij het notariskantoor ondergebracht. *(Lees verder...)*

Notaris Mensink en de Coöperatieve Middenstands-, Spaar- en Credietbank

In 1931 werd Markt 18 verkocht aan notaris Jan Hendrik Willem Mensink, die voorheen kantoor hield aan de Hogestraat. De in 1914 opgerichte Coöperatieve Middenstands-, Spaar- en Credietbank was bij het notariskantoor ondergebracht en verhuisde mee.^[1] De villa werd hiervoor verbouwd naar plannen van het regionaal bekende Winterswijkse architectenbureau Van der Schaaf. Dit bureau is onder andere bekend van het ontwerp van de synagoge, hotel Stad Munster en theater Astoria in Winterswijk.

Indeling

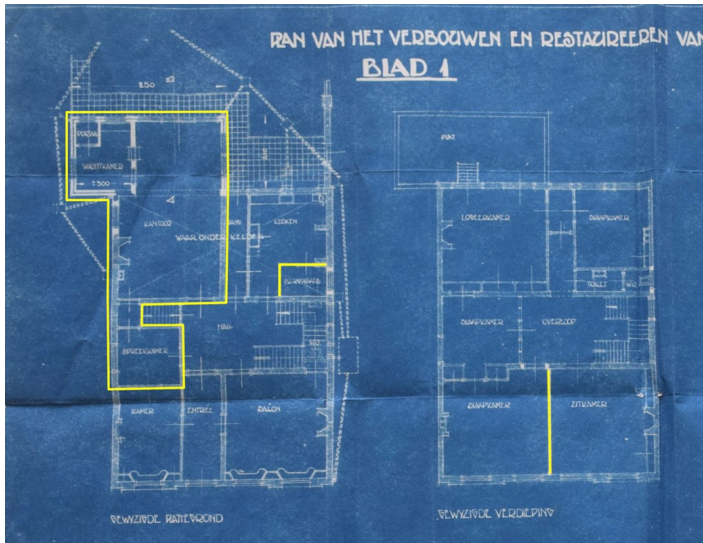
Het notaris- en bankkantoor werd in de voormalige tuinkamer ondergebracht en werd, ter plaatse van de voormalige serre, uitgebouwd om ruimte te maken voor een wachtkamer. Het kantoor kreeg een eigen toegang aan de Landstraat. Een voormalige slaapkamer links van de hal werd in 1931 verbouwd tot spreekkamer. De zaal op de verdieping werd opgedeeld in een zit- en een slaapkamer. Verder werd de indeling destijds gehandhaafd als woonhuis voor de notaris met de voordeur aan de Markt.

Kapconstructie, dak en gevels

In 1931 werd tevens de constructie van het dak versterkt. Aan de kapconstructie werden extra gordingen toegevoegd en de 'hangwerken' werden extra ondersteund door stijlen onder de makelaars te plaatsen. Tegelijkertijd bracht men het huidige dakbeschot aan en werden op het dak de huidige gesmoorde muldenpannen gelegd. Aan de voor- en achterzijde werden centraal extra (half)spanten toegevoegd. Vermoedelijk verdwenen in deze periode ook de attieken boven de hoekrisalieten van de voorgevel. De voorgevel zou in meerdere fasen steeds verder versoberd worden en een groot deel van de oorspronkelijke, decoratieve details verliezen.

Footnotes

1. [^] *Monumenten Advies Bureau, Redengevende omschrijving Markt 18 Aalten, 2017.*

Afbeelding 1 van 6

Detail van de bouwtekening van 1931, met in geel aangegeven de nieuwe indeling op de begane grond en verdieping. Aan de achterzijde werd het kantoor van de notaris en de coöperatieve bank ingericht, toegankelijk via de Landstraat. Het achtererf van de woning bleef bereikbaar via de steeg rechts van het pand. (ECAL)

Afbeelding 2 van 6

Aan de voorzijde werd centraal op zolder één kapsant toegevoegd (middelste spant op de foto).

Afbeelding 3 van 6

Detail van de in 1931 gerealiseerde, nieuwe gordingenconstructie. Ook het dakbeschot en de dakbedekking (muldenpannen) dateren van deze bouwfase. De constructie werd op verschillende plaatsen extra ondersteund door nieuwe stijlen.

Afbeelding 4 van 6

Foto van na 1931 met op de achtergrond Markt 18. De voorgevel is inmiddels voorzien van nieuwe dakpannen en ontdaan van de attieken boven de hoekrisalieten. De stucdecoraties rond de vensters zouden later ook verdwijnen. (GIB)

Afbeelding 5 van 6

In 1931 ontstond op de verdieping de huidige indeling in twee kamers aan de voorzijde. Op de foto de kamer rechts aan de voorzijde. Het interieur is gemoderniseerd.

Afbeelding 6 van 6

Foto van de kamer links aan de voorzijde op de verdieping.

Uitbreiding van het bankkantoor in 1947-1948

Na het overlijden van de notaris kwam het pand in 1943 in handen van de bank. Het bankkantoor aan de achterzijde werd in 1947 uitgebreid. Een jaar later plaatste men een zware kluis op de begane grond. Deze aanbouw en kluis zijn later weer verwijderd. *(Lees verder...)*

Uitbreiding van het bankkantoor

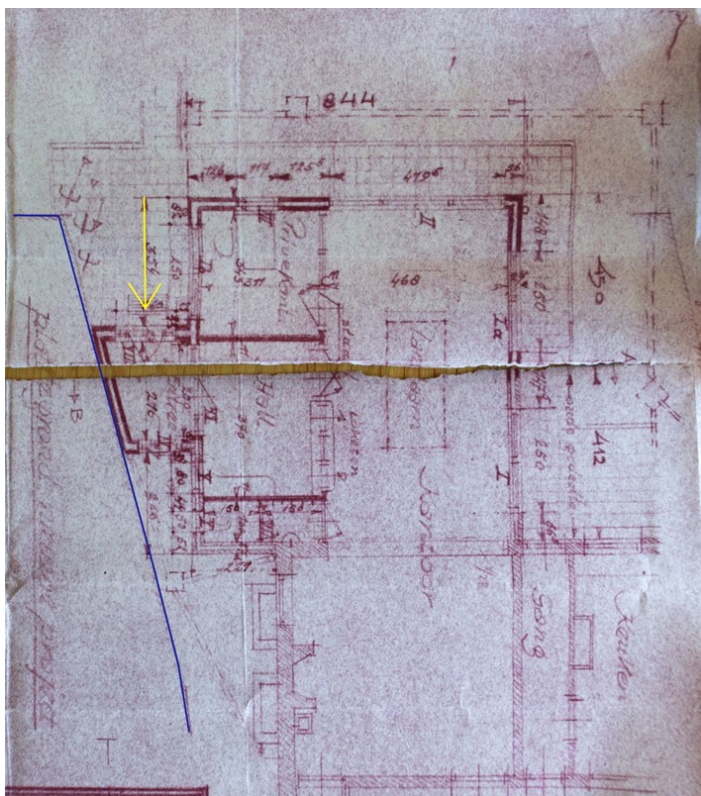
Toen notaris Mensink in 1943 overleed, kocht de coöperatieve bank het pand. Gedurende de Tweede Wereldoorlog werd de woning betrokken door bankdirecteur W.B. Obbink en zijn familie. Tegen het einde van de oorlog moesten zij gedwongen vertrekken en nam de Duitse bezetter het pand in beslag. Op de begane grond werd een casino voor officieren ingericht.^[1] Na de bevrijding werd deze situatie weer ongedaan gemaakt.

In 1947 werd een verzoek ingediend bij de gemeente voor de uitbreiding van het bankkantoor, onder supervisie van architect W.M. Hebly uit Aalten. De aanbouw uit 1931 werd enkele meters naar achteren uitgebreid, waardoor aan de achterzijde een ruim bankkantoor ontstond, met een apart privékantoor, een hal en een aan de linkerzijde uitgebouwde entree. De entree grensde aan de rechter zijgevel van het hoekpand Markt 20.

In 1948 werd een plan ingediend voor het realiseren van een betonnen bankkluis op de begane grond tussen het kantoor en de woonkamer aan de voorzijde. Hiervoor moest de oude keldertrap wijken en werd een venster in de linker zijgevel dichtgezet. De keldertoegang werd verplaatst naar de keuken aan de rechterzijde van de villa. Door latere verbouwingen bleef van de bouwfases uit 1931 en 1947-'48 in materiële zin niets bewaard.

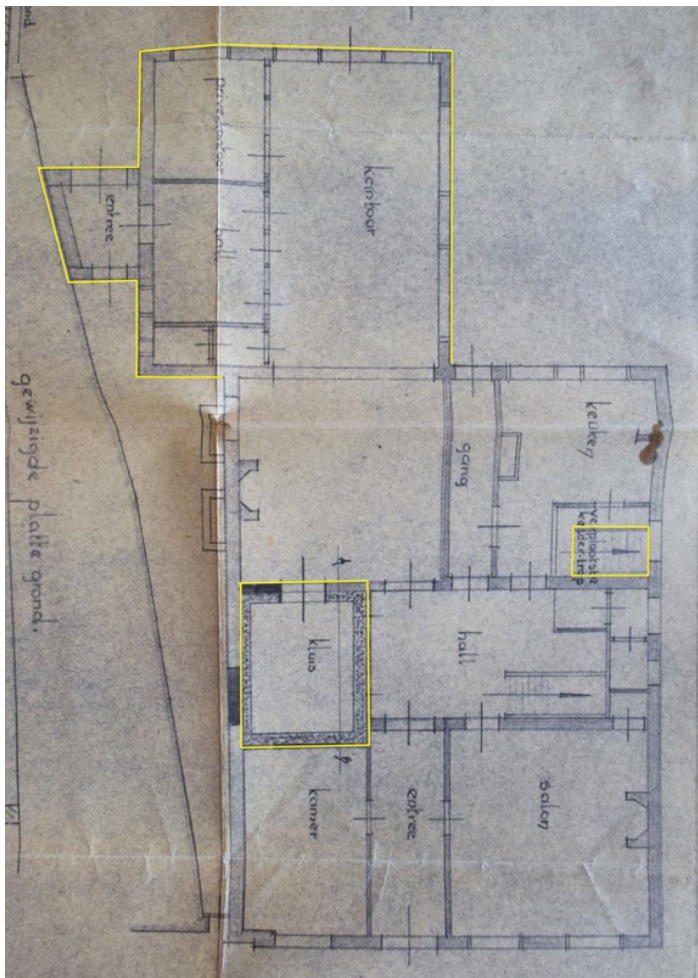
Footnotes

1. [^] <https://oudaalten.nl/aalten/markt/markt-18/>

Afbeelding 1 van 2

Plattegrond met de gewijzigde toestand van de begane grond in 1947. De gele pijl wijst de nieuwe entree van het kantoor aan. In blauw de belending van Markt 20. (ECAL)

Afbeelding 2 van 2

Plattegrond met de gewijzigde toestand van de begane grond in 1948, na de plaatsing van de bankkluis. In geel zijn de wijzigingen uit 1947-1948 aangegeven. De aanbouw werd in 1965 geheel vernieuwd, de kluis werd in 2009 verwijderd. (ECAL)

Nieuwbouw van een (tweede) bankgebouw aan de Landstraat in 1955

De Coöperatieve Middenstands- Spaar- en Credietbank richtte zich vanaf 1951 alleen nog op het spaarbankbedrijf. De kredietbank werd overgenomen door de Amsterdamsche Bank. Een korte tijd waren beide bankconcerns in Markt 18 gehuisvest. In 1954-'55 ging de Coöperatieve Middenstandsspaarbank echter over tot nieuwbouw van een bankgebouw aan de Landstraat, grenzend aan de toegang tot het bankkantoor van Markt 18. Architect B. Blekkink was verantwoordelijk voor het ontwerp. In deze periode werd het achterste deel van de voormalige tuin achter Markt 18 van het perceel afgescheiden en ontstond de huidige omvang van het achtererf.

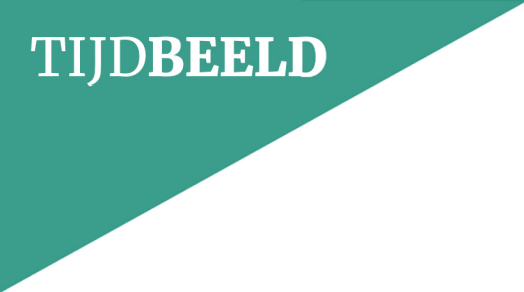
Afbeelding 1 van 2

Krantenartikel uit 1955 over de nieuwbouw van de Coöperatieve Middenstandsspaarbank aan de Landstraat. (www.delfpher.nl)

Afbeelding 2 van 2

Het terrein aan de Landstraat dat reeds eigendom was van de coöperatieve bank werd, na de overname door de Amsterdamsche Bank, in 1955 benut voor de bouw van een nieuw bankgebouw voor de Coöperatieve Middenstandsspaarbank. Rechts daarvan de brede toegang naar het voormalige bankkantoor aan de achterzijde van Markt 18.

Verbouwing van het bankgebouw in 1965

In 1965 vond een ingrijpende verbouwing plaats, waarbij de gehele begane grond door de bank in gebruik werd genomen. Een groot deel van de bestaande indeling werd uitgebroken, inclusief trappenhuis en achtergevel. De destijds ontstane ruimtelijke structuur, met naast de hoofdentree aan de Markt aparte toegangen voor personeel en de bovenwoning aan de achterzijde, is nog altijd bepalend voor de huidige routing in het gebouw. *(Lees verder...)*

Verbouwing tot volwaardig bankgebouw

In 1964 fuseerden de Amsterdamsche Bank en de Rotterdamsche bank tot de AMRO-bank (vanaf 1991 ABN-AMRO). Dit vormde aanleiding tot een zeer ingrijpende verbouwing van Markt 18 in 1965. Opnieuw werd architect W.M. Hebly ingeschakeld. Waar voorheen het bankkantoor nog hoofdzakelijk aan de achterzijde gesitueerd was, werd nu de gehele begane grond als bank ingericht. Om de verbouwing te kunnen overbruggen werd elders aan de Landstraat een tijdelijke houten noodbank gebouwd.

Begane grond

De oorspronkelijke indeling en de achtergevel van de villa werden op de begane grond vrijwel geheel uitgebroken, waardoor een ruime, moderne cliëntenhal en kantoorruimte kon ontstaan. Ook het oude centrale trappenhuis werd gesloopt. Alleen de salon (directiekamer), de voorkamer (spreekkamer) en de gang achter de voordeur bleven intact. Verder bleef ook de in 1948 gerealiseerde kluis nog behouden.

Het bankgebouw werd nog extra vergroot door de bestaande aanbouw aan de achterzijde te vernieuwen en te verbreden. De gevels van de nieuwe aanbouw werden bijna geheel ingevuld met stalen puien op een lage borstwering. Parallel hieraan werden ook vrijwel alle vensters van de villa gemoderniseerd met nieuwe stalen ramen. Aan de linkerzijde van de aanbouw werden toiletten, een kamertje en een pantry voor het personeel ingericht. Hier bevond zich tevens de personeelsingang en een keldertrap naar de nieuw gerealiseerde nachtkluis. Aangrenzend aan de aanbouw werd tegen de linker zijgevel een nieuw trappenhuis gebouwd met toegang tot de bovenwoning. De hierdoor ontstane ruimtelijke structuur, met naast de hoofdentree aan de Markt aparte toegangen voor personeel en bewoners aan de achterzijde, is nog altijd bepalend voor de huidige routing van het gebouw.

Afbeelding 1 van 9

Foto uit 1975 van het bankgebouw aan de Markt. In 1965 verdwenen de stucdecraties rond de vensters, werd de entree gemoderniseerd en werden rondom stalen ramen geplaatst. (RCE beeldbank)

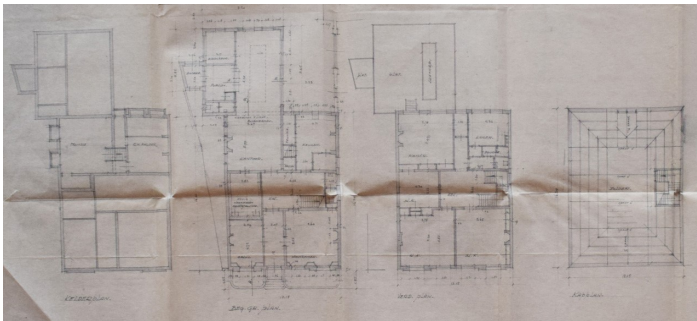
Afbeelding 2 van 9

Dronebeeld van de achterzijde van het voormalige bankgebouw. In 1965 werd de gehele begane grond door de bank in gebruik genomen en kwamen de huidige uitbouw aan de achterzijde en het aangebouwde trappenhuis tegen de zijgevel tot stand.

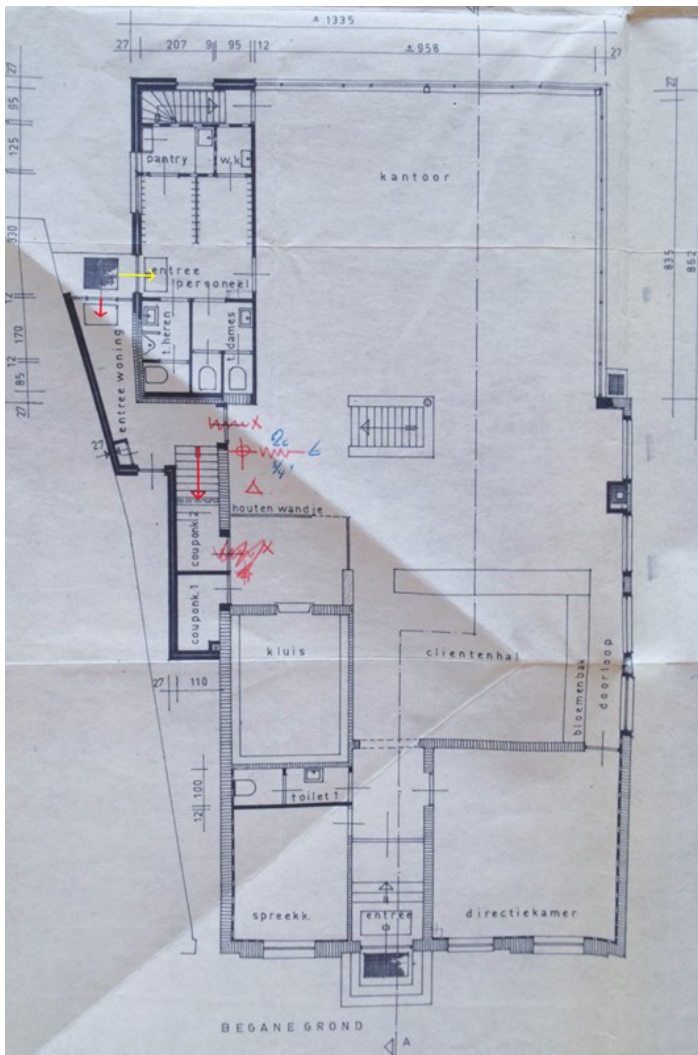
Afbeelding 3 van 9

Samengestelde bouwtekening uit 1965 van de bestaande gevels (boven) en nieuwe gevels (onder). (ECAL)

Afbeelding 4 van 9

Bestaande plattegronden in 1965. (ECAL)

Afbeelding 5 van 9

Plattegrond met de gewijzigde toestand van de begane grond in 1965. De rode pijlen geven de nieuwe routing naar de bovenwoning aan, de gele pijl de personeelsingang. (ECAL)

Afbeelding 6 van 9

Overzicht van de nieuwe aanbouw uit 1965 aan de achterzijde.

Afbeelding 7 van 9

De aanbouw met personeelsentree en het trappenhuis naar de bovenwoning waren toegankelijk aan de achterzijde via de Landstraat.

Afbeelding 8 van 9

Interieur van het portaal van het aangebouwde trappenhuis.

Afbeelding 9 van 9

Trap naar de bovenwoning in het aangebouwde trappenhuis.

Kelder

De oude kelder werd door de bank in gebruik genomen en aan de achterzijde uitgebreid met een extra ruimte en een nachtkluis onder de aanbouw. Aan de voorzijde en achterzijde werden tevens kruipruimtes aangelegd met daarboven holle baksteenvloeren. De kelder was na de verbouwing toegankelijk via een nieuwe keldertrap, midden in de open ruimte op de begane grond. Deze toegang is later dichtgezet, maar is nog wel aanwezig. De nachtkluis, voor zover deze nog aanwezig is, was gedurende het onderzoek niet toegankelijk. In de kelder werden twee archiefruimtes en een cv-ruimte ingericht.

Plattegrond met de gewijzigde toestand van de kelder in 1965. Met de gele contour is de historische kelder aangegeven. De aanbouw werd onderkelderd met een nieuwe archiefruimte en een nachtkluis. Ook werden aan de voor- en achterzijde kruipruimten aangelegd onder holle baksteenvloeren. (ECAL)

Afbeelding 2 van 3

Via een kijkgat is te zien dat de dichtgezette keldertrap uit 1965 nog aanwezig is.

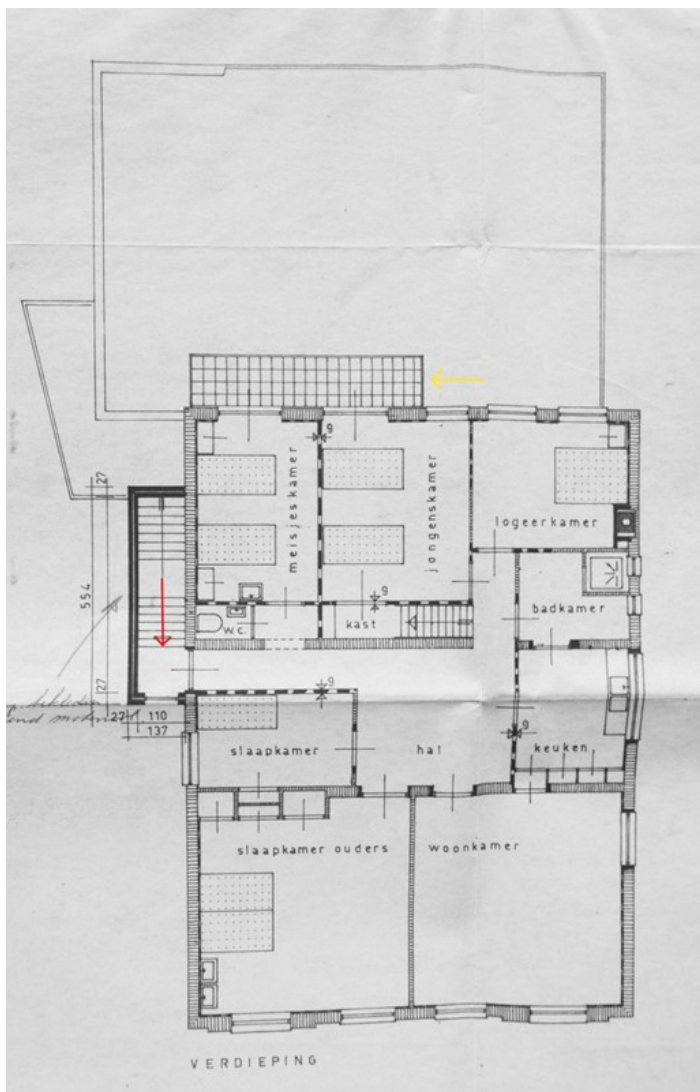

Afbeelding 3 van 3

De kelderruimte uit 1965 onder de aanbouw.

Verdieping

Op de verdieping werd de indeling van de bovenwoning vernieuwd, met aan de achterzijde een badkamer, logeerkamer, keuken en meerdere slaapkamers. De bestaande indeling met een centrale hal en twee vertrekken aan de voorzijde bleef behouden. Het interieur werd in deze periode (en later nogmaals) gemoderniseerd. Hierbij zijn alle historische stucplafonds en binnendeuren verdwenen en werden de huidige verlaagde systeemplafonds aangebracht.

Afbeelding 1 van 7

Plattegrond met de gewijzigde toestand van de verdieping in 1965. In rood is de nieuwe trapopgang aangegeven. De gele pijl wijst naar het voormalige balkon, de twee dubbele deuren zijn uiteindelijk door ramen vervangen.

Afbeelding 2 van 7

Gang tussen het trappenhuis en de centrale overloop of hal op de verdieping.

Afbeelding 3 van 7

Overzicht van de overloop op de verdieping.

Afbeelding 4 van 7

Overzicht van de ruime kamer rechtsachter op de verdieping. Meerdere kamers zijn hier later samengevoegd. Tegen de rechter zijgevel is nog een oud rookkanaal zichtbaar.

Afbeelding 5 van 7

Detail van de in 1965 geplaatste stalen ramen, gefotografeerd aan de achterzijde op de verdieping.

Afbeelding 6 van 7

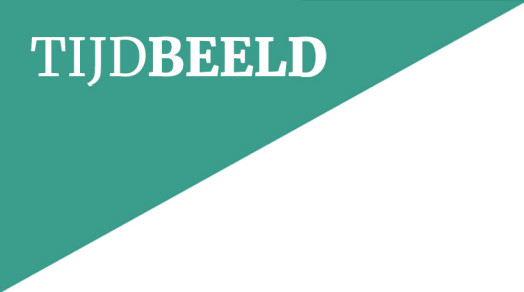
De keuken aan de rechterzijde op de verdieping. De inrichting is later gemoderniseerd.

Afbeelding 7 van 7

De zoldertrap uit 1965.

Latere veranderingen

Na 1965 werd het bankgebouw nog op enkele punten gemoderniseerd. In de aanbouw kwam een extra kluis, die tot op heden als ruimte nog herkenbaar is. In 1998 werd aan de Markt een hellingbaan aangelegd. In 2009 werd de bank verbouwd tot winkel met bovenwoning. In de voorgevel werd centraal een brede winkelpui geplaatst en vrijwel het gehele bankinterieur werd uitgebroken. *(Lees verder...)*

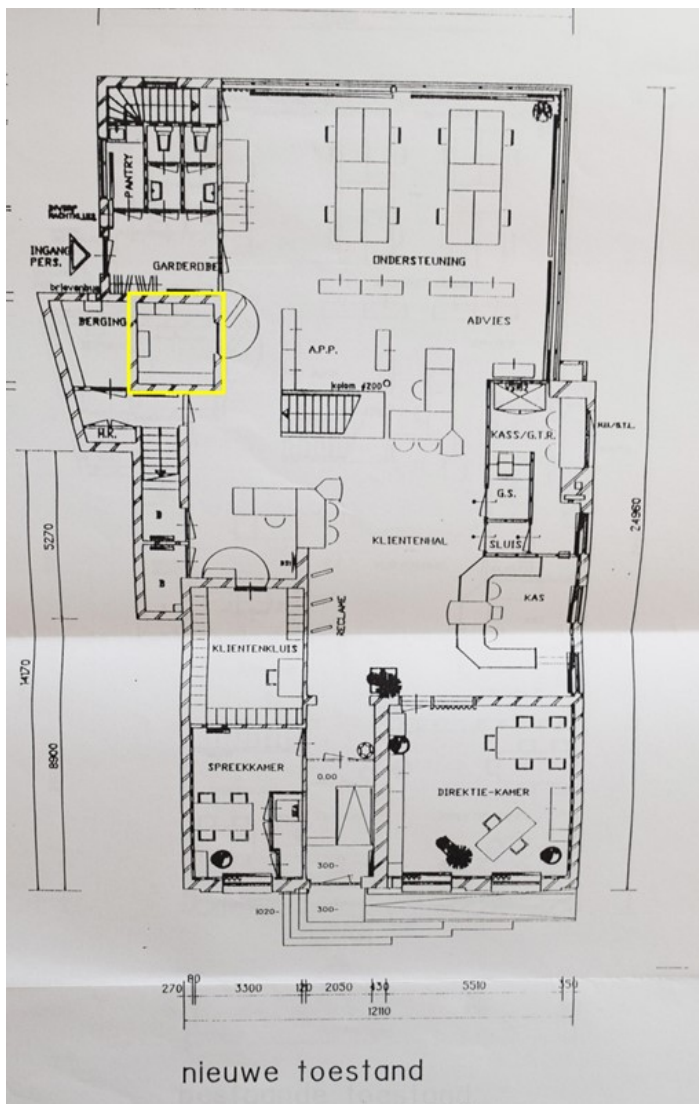
Wijzigingen van het bankgebouw

Na 1965 bleef de indeling van het bankgebouw tot het vertrek van de ABN-AMRO bank grotendeels ongewijzigd. In de aanbouw werd op enig moment een extra kluis geplaatst. Deze is als ruimte nog altijd herkenbaar, de kluisdeur is niet meer aanwezig. Verder werd na 1965 tegen de rechter zijgevel een open kasbalie geplaatst, met aangrenzend een beveiligd kantoor voor de kassier. Ter plaatse werd één van de ramen in de rechter zijgevel vervangen door een nacht- of safeloket. Op enig moment werd de keldertrap uit 1965 dichtgezet en vervangen door een nieuwe keldertrap tegen de rechter zijgevel (in de aanbouw). In 1998 werd aan de voorzijde een hellingbaan gerealiseerd.

Aan de achterzijde bleef de ruimtelijke situatie grotendeels ongewijzigd. Het achtererf zoals dat na de splitsing in 1955 tot stand was gekomen, was nog altijd toegankelijk via de Landstraat en via de steeg rechts van het pand. Deze steeg werd in de jaren '80 doorgetrokken naar de Prinsenstraat en omgedoopt tot Frerikspad.^[1]

Footnotes

1. [^] *Belfort Cultuurhistorie en Monumenten, Markt 12-16 in Aalten. Bouwhistorische quickscan met waardestelling, projectnummer 0169, Doetinchem 2023.*

Afbeelding 1 van 4

Plattegrond uit 1998 ten behoeve van de aanleg van een hellingbaan voor de entree aan de Markt. Na 1965 was op enig moment een extra kluis aan de achterzijde geplaatst (binnen het gele kader).

Afbeelding 2 van 4

De kluis is als ruimte nog deels herkenbaar en is tegenwoordig toegankelijk via het portaal van het trappenhuis. Aan de zijde van de winkel zat voorheen de kluisdeur, deze is in 2009 verwijderd.

Afbeelding 3 van 4

Ter plaatse van het voormalige kassierskantoor werd op enig moment één van de ramen ingevuld met een 'nachtloket' of safeloket, om na sluitingstijd geld te storten.

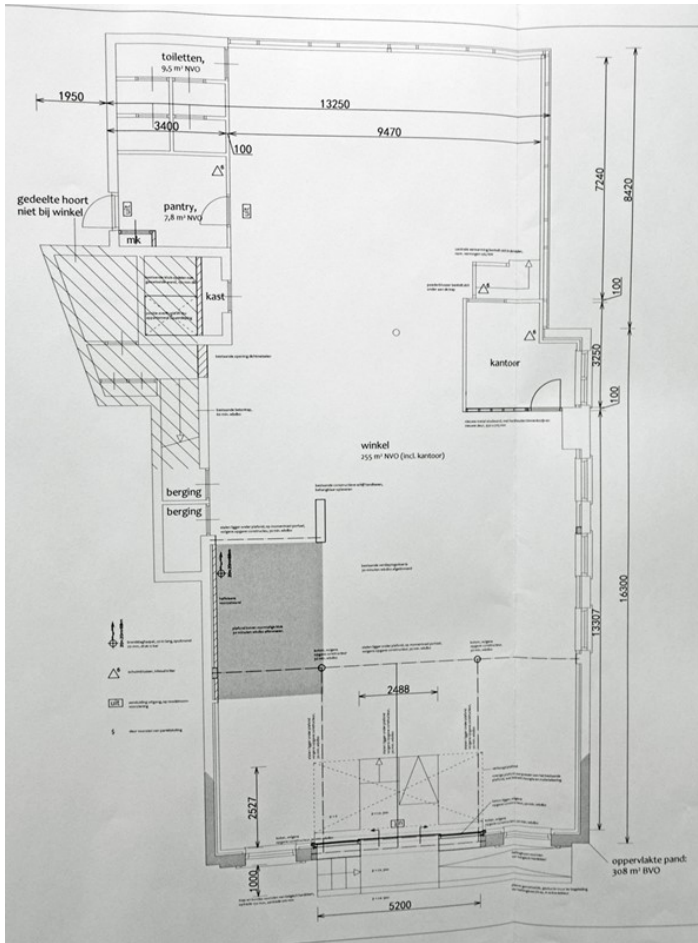

Afbeelding 4 van 4

Luchtfoto van het pand en het achtererf. In de jaren '80 ontstond het huidige Frerikspad, door de bestaande steeg helemaal door te trekken naar de Prinsenstraat. Waar voorheen een poort toegang gaf tot het achtererf, is nu sprake van een open verbinding.

Winkel met bovenwoning

In 2009 werd het bankgebouw verkocht en verbouwd tot winkel met woonruimte op de verdieping. De voorgevel werd daarbij ingrijpend aangepast, waarbij de voordeur en het naastgelegen venster plaats maakten voor een brede winkelpui. De nog resterende indeling van de villa uit de negentiende eeuw en vrijwel het gehele bankinterieur werd uitgebroken om één groot winkeloppervlak te creëren.

Afbeelding 1 van 3

Bouwtekening uit 2009 voor de verbouwing van bankgebouw tot winkel. (ECAL)

Afbeelding 2 van 3

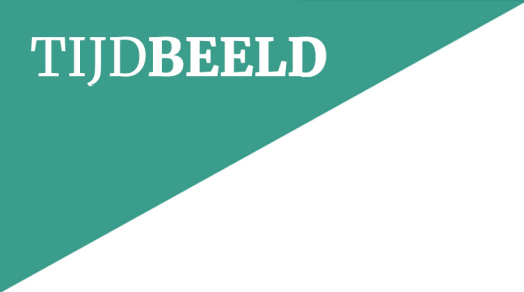
In 2009 werd de voordeur en een raam in de voorgevel vervangen door de huidige winkelpui. De

hellingbaan dateert uit 1998.

Afbeelding 3 van 3

Overzicht van de winkelruimte op de begane grond.

Waardestelling

Samenvatting van de bouwgeschiedenis

Vóór de bouw van het huidige pand Markt 18 rond 1870, stond op dezelfde plek al een huis. De contouren van deze oudere voorganger zijn weergegeven op het kadastraal minuutplan van 1832. Het betrof een groot gebouwencomplex aan de Markt dat uitkwam aan de Landstraat, met een grote tuin aan het achtererf. Over de verschijningsvorm en ouderdom van het gebouwencomplex is verder niets bekend.

Omstreeks 1870 werd het bestaande pand aan de Markt gesloopt en vervangen door nieuwbouw van een blokvormige villa in eclectische stijl voor de familie Van Hopbergen. De nieuw gebouwde villa was direct één van de grootste woonhuizen in het dorp. Door latere verbouwingen is van het oorspronkelijke gebouw alleen het hoofdvolume, het casco en een deel van de gevelindeling bewaard gebleven. Van de oorspronkelijke indeling en interieurafwerking resteert vrijwel niets meer. De oude kelderindeling bleef behouden, op de verdieping is de structuur van de centrale hal nog herkenbaar en op zolder bevindt zich een historische dienstbodekamer en staat nog één van de originele vouwblinden.

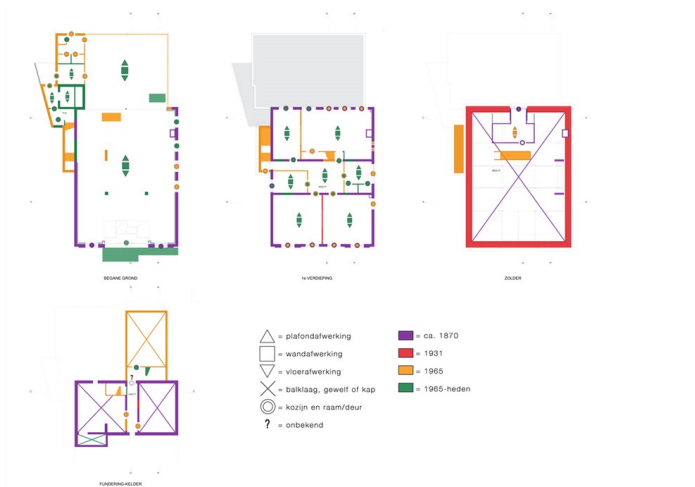
In 1931 werd de villa eigendom van notaris Mensink, die hier woonde en kantoor hield. De villa werd uitgebreid met een uitgebouwde kantoorruimte aan de achterzijde die toegankelijk was via de Landstraat. Ook de Coöperatieve Middenstands- Spaar- en Credietbank was bij het notariskantoor ondergebracht. Na het overlijden van de notaris kwam het pand in 1943 in handen van de bank. Het bankkantoor aan de achterzijde werd in 1947 uitgebreid. Een jaar later plaatste men een zware kluis op de begane grond. Deze aanbouw en kluis zijn later weer verwijderd. In 1951 kwam het pand in handen van de Amsterdamsche Bank (later AMRO-bank), de Coöperatieve Middenstandsspaarbank liet in 1955 een nieuw bankgebouw op het terrein aan de Landstraat bouwen.

In 1965 vond een ingrijpende verbouwing plaats van het bankgebouw aan de Markt, waarbij de gehele begane grond door de bank in gebruik werd genomen. Een groot deel van de bestaande indeling werd uitgebroken, inclusief trappenhuis en achtergevel. De destijds ontstane ruimtelijke structuur, met naast de hoofdentree aan de Markt aparte toegangen voor personeel en de bovenwoning aan de achterzijde, is nog altijd bepalend voor de huidige routing in het gebouw. De voorgevel zou in meerdere fasen een steeds strakkere uitstraling krijgen en een groot deel van de oorspronkelijke, decoratieve details verliezen.

Na 1965 werd het bankgebouw nog op enkele punten gemoderniseerd. In de aanbouw kwam een extra kluis, die tot op heden als ruimte nog herkenbaar is. In 1998 werd aan de Markt een hellingbaan aangelegd. In 2009 werd de bank verbouwd tot winkel met bovenwoning. In de voorgevel werd centraal een brede winkelpui geplaatst en vrijwel het gehele bankinterieur werd uitgebroken en gemoderniseerd.

De bouwgeschiedenis en de bouwchronologie zijn visueel weergegeven op bijgaande faseringsplattegronden.

MARKT 18 in AALTEN Faseringstekeningen

Afbeelding 1 van 1

Faseringsplattegronden van Markt 18 in Aalten. Het bestand is onder de knop 'Downloads' in hogere resolutie te downloaden.

Waardestelling

De waardestelling is opgesteld volgens de *Uitvoeringsrichtlijn Bouwhistorisch onderzoek met waardestelling URL 2007* van de Stichting Erkende Restauratiekwaliteit Monumentenzorg (ERM). De waardestelling vindt plaats op twee niveaus: het gebouwde object in relatie tot zijn bredere context en de betekenis van de verschillende onderdelen in relatie tot het object zelf. Het eerste betreffen de 'contextuele waarden' en het tweede de 'intrinsieke waarden'. De waardestelling bestaat uit tekst en tekeningen die complementair en onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. De intrinsieke waardestelling vindt zijn neerslag in de waardestellingsplattengronden.

Contextuele waarden

De contextuele waarden zijn volgens de *Uitvoeringsrichtlijn Bouwhistorisch onderzoek* onderverdeeld in een aantal deelwaardestellingen: historische waarden, ruimtelijke waarden, architectuurhistorische waarden, bouwhistorische waarden, kunsthistorische waarden, gebruikswaarden / functiespecifieke waarden en herinneringswaarden. Elk van deze deelwaarden wordt getoetst aan de hand van de criteria gaafheid en zeldzaamheid. Bij het opstellen van de redengevende omschrijving van Markt 18 is reeds een beknopte contextuele waardestelling opgenomen. Deze is hieronder cursief weergegeven en is op enkele punten aangevuld.

historische waarden en herinneringswaarden

Dit in de late negentiende eeuw gebouwde herenhuis is representatief voor de voorname huizen die in deze periode verspreid aan de Markt en belangrijkste straten van Aalten verzezen. Later was in het pand notaris Mensink gevestigd, evenals een filiaal van de Coöperatieve Middenstands Spaar- en Credietbank en vervolgens de AMRO-bank. ^[1]

De vestiging en uitbreiding van de Coöperatieve Middenstands Spaar- en Credietbank vanaf 1931 in Markt 18, de overname door de Amsterdamsche Bank (later AMRO-bank) en de bouw van een nieuw bankgebouw voor de Coöperatieve Middenstandsspaarbank aan de Landstraat in 1955 herinnert aan de groei van het bankwezen in Aalten in de twintigste eeuw.

gebruiks- en functiespecifieke waarden

Het historisch gebruik als voornaam woonhuis is alleen nog afleesbaar aan het hoofdvolume van de villa aan de Markt.

Ook de historische functie als bankgebouw is relatief beperkt herkenbaar. Alleen een kluis van na 1965 en een nachtkloet in de rechter zijgevel herinneren nog concreet aan het voormalig gebruik als bank. Verder is de routing in het gebouw - met een hoofdentree aan de Markt en gescheiden entrees voor personeel en bewoners (op de verdieping) aan de achterzijde - nog karakteristiek voor de routing in de voormalige bank met bovenwoning.

ruimtelijke waarden

Het forse, voormalige woonhuis neemt binnen het beschermd dorpsgezicht een zeer prominente plaats in binnen de noordelijke gevelwand van de Markt, van oudsher het economische en maatschappelijk centrum van Aalten, en is daarmee in hoge mate bepalend voor het beeld van dit historische plein. Het pand is een voortzetting van bebouwing op deze locatie die een veel oudere oorsprong kent. Daarbij markeert het pand ook de historische perceelverdeling met hierin besloten stedenbouwkundige waarden. Met de belendende historische panden vormt het pand een goed samenhangend historisch ensemble. ^[2]

De ruimtelijke waarden zijn ook gelegen in het open achtererf (in het verleden ingekort) dat vanaf de bouw van de villa toegankelijk was via de steeg aan de rechterzijde van het pand. Ook de verbinding tussen het perceel aan de Markt en het terrein aan de Landstraat vormt een historisch gegeven.

Markt 18 en Landstraat 30 vormen samen een historisch en ruimtelijk ensemble van bankgebouwen.

architectuurhistorische waarden

Hoewel het pand door verschillende ingrijpende verbouwingen in de twintigste eeuw behoorlijk is gewijzigd, geeft het nog altijd een beeld van de voorname eclectische architectuur die in de late negentiende eeuw kenmerkend was voor de representatieve huizen van de hogere klasse. Zeker in een dorp, waar de bebouwing overwegend zeer kleinschalig, veelal enkellaags was, onderscheidt het pand zich duidelijk. Het pand is dan ook in hoofdvorm, opzet, gevelindeling en vele details nog een markant voorbeeld van een representatief herenhuis uit de tweede helft van de negentiende eeuw.^[3]

De architectuurhistorische waarden van het interieur zijn in materiële zin zeer beperkt door alle latere verbouwingen. Conceptuele waarden zijn gelegen in de oorspronkelijke indeling van de kelder, de dienstbodekamer op zolder, de ruimte van de voormalige bankkluis van na 1965 en de ruimtelijke samenhang (routing) tussen hoofdvolume, aanbouw en trappenhuis.

bouwhistorische waarden

De bouwhistorische waarden zijn hoofdzakelijk gelegen in de relatief gaaf bewaard gebleven, maar niet zeer zeldzame constructieve opzet van de villa uit omstreeks 1870, bestaande uit gevels, keldergewelven, balklagen en kapconstructie.

Door de vele opeenvolgende verbouwingen in de twintigste eeuw is de bouwhistorische gelaagdheid van de villa en later bankgebouw relatief beperkt. Alleen de meer recente functieveranderingen van de bank zijn op een aantal punten herkenbaar. Enkele onderdelen die karakteristiek zijn voor het bankgebouw, zoals de aanbouw en het trappenhuis (routing en functie), het nachtkloket en de stalen ramen zijn daardoor van positieve waarde vanwege de afleesbaarheid van de bouwgeschiedenis. De oorspronkelijke houten kozijnen getuigen nog van de negentiende-eeuwse gevelindeling.

Intrinsieke waarden

Met de intrinsieke waarden worden de fysieke onderdelen van het gebouw in onderlinge samenhang gewaardeerd. Deze onderdelen kunnen een materiële waarde hebben, maar ook een conceptuele waarde, vanwege het achterliggende ontwerpidee of de functionele betekenis binnen het gebouw. Op de waardestellingsplattegronden zijn de intrinsieke waarden van de ruimtelijke structuur in drie gradaties of categorieën in kleur weergegeven:

Hoge intrinsieke waarde (blauw): van groot belang voor het karakter, de structuur of de betekenis van het object.

Positieve intrinsieke waarde (groen): van ondersteunend belang voor het karakter, de structuur of de betekenis van het object.

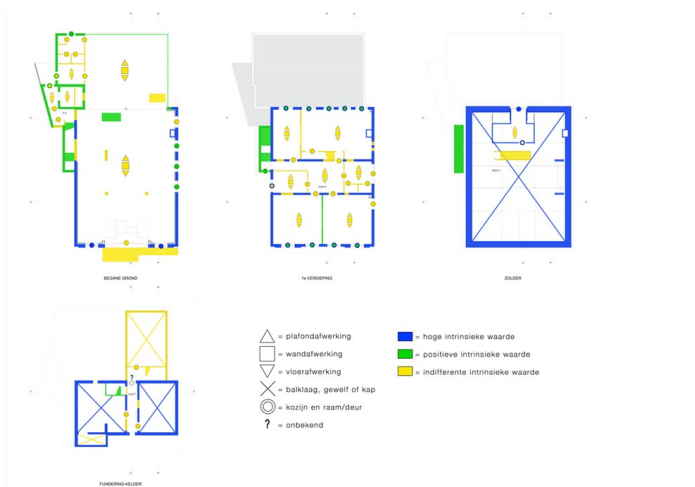
Indifferente intrinsieke waarde (geel): van weinig of geen belang voor het karakter, de structuur of de betekenis van het object.

De intrinsieke waarden van de interieurafwerking, gewelven, balklagen, kapconstructies, kozijnen en ramen/deuren worden met symbolen aangeduid, zoals weergegeven in de legenda.

Footnotes

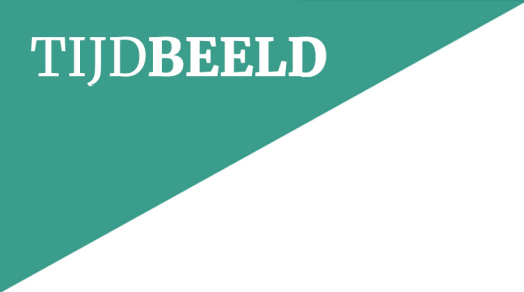
1. [^] *Monumenten Advies Bureau, Redengevende omschrijving Markt 18 Aalten, 2017.*
2. [^] *Monumenten Advies Bureau, Redengevende omschrijving Markt 18 Aalten, 2017.*
3. [^] *Monumenten Advies Bureau, Redengevende omschrijving Markt 18 Aalten, 2017.*

MARKT 18 in AALTEN Waardestellingstekeningen

Afbeelding 1 van 1

Waardestellingsplattegronden van Markt 18 in Aalten. Het bestand is onder de knop 'Downloads' in hogere resolutie te downloaden.

Downloads

Bijlagen

Klik hieronder op de titel van een PDF of afbeelding om deze te bekijken/downloaden.

- [Bronnen en literatuur](#)
- [Redengevende omschrijving](#)
- [Faserings- en waardestellingsplattegronden](#)

Colofon

Markt 18 in Aalten

Bouwhistorische verkenning met waardestelling
Projectnummer: 0176

©Belfort Cultuurhistorie en Monumenten, 23-07-2024
<http://www.tijdbeeld.com/project/markt-18?token=WEDUKXHX>

Onderzoek

Belfort Bureau voor Cultuurhistorie en Monumenten
Stevinlaan 28, 7002 HD Doetinchem
www.belfortcultuurhistorie.nl
+31(0)616311843

i.s.m. ELKA cultuurhistorie uit Vragender en ARCX uit Doesburg

Opdrachtgever

Nationaal Onderduikmuseum Aalten, G.J.H. Brethouwer

Veldwerk

Jacco Vromen, Linde te Kronnie en Peter Boer

Archiefonderzoek en rapportage

Jacco Vromen en Linde te Kronnie

Belfort aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

